

ЩОДО ВРАХУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СУДНОВИХ ДОКУМЕНТІВ У НАВЧАННІ МОРЯКІВ ІНШОМОВНОЇ ПИСЬМОВОЇ МОВИ

REGARDING THE LINGUISTIC PARTICULARITIES OF MARITIME DOCUMENTS IN THE WRITTEN FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF SEAFARERS

У морських вищих навчальних закладах систематично вдосконалюється процес професійної підготовки майбутніх фахівців морської галузі, істотне місце в якій займає мовна підготовка. Англійська мова в морських вищих навчальних закладах викладається протягом всього курсу навчання і належить до дисциплін професійного спрямування, а володіння англійською мовою, зокрема морською англійською, є професійно значущим умінням майбутніх фахівців морської галузі. Нині міжнародна морська транспортна галузь активно розвивається. Це висуває високі вимоги до професійного рівня підготовки кадрів морської сфери діяльності, в т. ч. у сфері іншомовної освіти, спрямованої на підвищення ефективності мовної підготовки фахівців морської галузі. Рівень володіння англійською мовою фахівцями морської галузі повинен відповідати вимогам міжнародних стандартів. Морська діяльність передбачає постійне особистісно-орієнтоване і професійно-орієнтоване спілкування англійською мовою у змішаному екіпажі, під час несення вахтових обов'язків, здійснення усного ділового спілкування (лоцманської проводки, вантажних операцій, буксирування і т. д.), дій в аварійних ситуаціях, процедури користування радіотелефонним зв'язком тощо. Крім того, судно здійснює активну правову і комерційну діяльність, пов'язану з веденням великої кількості документації. Безперечно, фахівець морської галузі має володіти на однаково високому рівні всіма видами комунікативної діяльності, але навички письмової мови під час складання та розшифровки суднових документів посідають особливе місце, тому що неправильно сприйнята інформація може привести до аварійної ситуації з тяжкими наслідками.

Неправильне цифрове значення рекомендованого курсового кута або прогнозу погоди може призвести до посадки судна на мілину, пробойни в корпусі та розливу нафти. У статті розглядаються основні лексичні, граматичні та стилістичні особливості таких видів суднових документів, що становлять значну частину загальної суднової документації. Наводяться приклади таких документів. Обґрунтовується необхідність врахування їхніх мовних особливостей у навчанні майбутніх фахівців морської галузі іншомовної письмової мови.

Ключові слова: професійна іншомовна підготовка, вміння іншомовної письмової мови, міжнародні стандарти, Міжнародні конвенції, Міжнародна морська організація ІМО, суднова документація, повідомлення, бланкові форми.

Maritime higher education institutions are systematically improving the professional training process of future specialists in the maritime industry, a significant place in which is language training. Modern maritime higher education in Ukraine involves the introduction of a competency-based approach aimed at providing cadets and students not only with theoretical knowledge but also with experience to solve practical problems on board, i.e. skills to implement acquired knowledge, competency and abilities in professional activities primarily on the navigating bridge. English is taught in maritime institutions throughout the whole course of study and is one of the professional subjects, and English knowledge, in particular maritime English, is a professionally important future specialists' skill in the maritime industry. This places high demands on the professional level of training of maritime personnel, including in the field of foreign language education, aimed at improving the effectiveness of language training of specialists in the maritime industry. The English language proficiency level of seafarers must, in addition, meet the requirements of international standards. Maritime activities involve constant person-centered and professional-oriented communication in English in a mixed crew, carrying out duties, oral communication (pilotage, cargo operations, towing, etc.), actions in emergency situations, procedures to use radiotelephone communication, etc. In addition, the vessel carries out legal and commercial activities related to the numerous documents' maintenance. Undoubtedly, it is important for a seafarer to have an equally high level communication, but to have written language skills in compiling and deciphering ship's documents occupies a special position – the first one, because misconceived information can lead to accidents with serious consequences.

Incorrectly understood digital value of the recommended exchange rate or weather forecast can lead to the vessel's grounding, a hole in the hull and oil spill. This article discusses the main lexical, grammatical and stylistic features of such types of ship documents as ship messages and blank forms, which constitute a significant part of the general ship documentation. Examples of these types of documents are given. The necessity of taking into account their linguistic peculiarities in the training of future maritime branch specialists of a foreign written language is substantiated.

Key words: professional foreign language training, foreign written language skills, international standards, international conventions, IMO International Maritime Organization, ship documentation, notifications, blank forms.

УДК 37.211.24

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/30-1.14>

Константинова Т.М.,
старший викладач кафедри
гуманітарних дисциплін
Дунайського інституту
Національного університету
«Одеська морська академія»

Тихонова І.Ю.,
старший викладач кафедри
гуманітарних дисциплін
Дунайського інституту
Національного університету
«Одеська морська академія»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Згідно з вимогами Міжнародних конвенцій ПДНВ-78 (ПДНМВ-78) (Міжнародної конвенції з підготовки, дипломування моряків та несення вахти 1978 р.),

СОЛАС-74 (Міжнародної конвенції з охорони людського життя на морі 1974 р.), МАРПОЛ-73/78 (Міжнародної конвенції по запобіганню забруднення з суден 1973 р., змінена протоколом 1978 р. до неї)

технічна документація суден, що виходять у міжнародні рейси, повинна оформлятися англійською мовою [1, с. 4; 2, с. 6; 3, с. 4]. Крім того, комерційні документи судна, що працює під іноземним прапором, ведуться англійською. Аварійні ситуації, дії з пошуку і рятування на морі повинні підтверджуватися документально у вигляді планів таких дій і звітів про вжиті заходи. Для цього рекомендується використовувати англійську мову як засіб міжнародного морського спілкування [1, с. 2]. Більшість видів діяльності, що здійснюються в морі, вимагає професійної іншомовної підготовки [4, с. 6]. Морякам необхідні професійні навички та вміння іншомовного мовлення, особливо її письмової форми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, котрі досліджують проблеми врахування лінгвістичних особливостей судових документів у навчанні моряків іншомовної письмової мови, слід згадати О. Безкоровайна, Е. Бібікова, Л. Вікторова, С. Козак, А. Мартинюк, І. Онуфрієва, О. Тинкалюк, В. Тупченко, Ю. Яценко та ін. Сьогодні ця проблема залишається відкритою для багатьох дослідників. У галузі трудової та професійної підготовки необхідність врахування лінгвістичних особливостей судових документів у навчанні моряків іншомовної письмової мови розроблялися у дослідженнях А. Алексюка, В. Козакова, Г. Костюка, С. Максименка, В. Семиченко, Л. Пуховської, В. Чебишевої та ін. У працях вітчизняних і зарубіжних учених докладно розглядається формування навичок іншомовної письмової мови (роботи В. Гриньова, Н. Гузій, Г. Михаліна, М. Пічкур, В. Радул, Я. Черньонкова та ін.). Наукові дослідження О. Бикова, О. Діденко, Т. Щеголевої присвячено окремим аспектам професійної підготовки навичкам іншомовної письмової мови майбутніх фахівців морської галузі. Теоретичні питання фахової підготовки письмової мови майбутніх фахівців морської галузі розробляють Н. Багдасарян, В. Манько, Є. Шаповалов та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Як показує багаторічний практичний досвід у сфері іншомовної освіти, рівень навчання у сфері англійської письмової мови ще недостатньо високий. Метою проведеного нами дослідження є пошук шляхів вдосконалення вмінь фахівців морської галузі іншомовної письмової мови. Міжнародні конвенції ПДНВ-78 (ПДНМВ-78), СОЛАС-74, МАРПОЛ-73/78, Резолюції Міжнародної морської організації ІМО та ін. містять докладні відомості про документи, що підлягають обов'язковому регулярному веденню, їхню форму та правила заповнення [1, с. 3; 2, с. 4; 3, с. 5; 4, с. 6]. Аналіз текстів Конвенцій та інших міжнародних документів, які регламентують морську діяльність, дозволив скласти приблизну номенклатуру судових документів, що використовуються в діяльності фахівців морської галузі.

Орієнтовна номенклатура судових документів включає в себе судові повідомлення, бланкові форми, ділову кореспонденцію і договори. У цій статті ми розглянемо мовні особливості судових повідомлень і бланкових форм.

Мета статті – розглянути лексичні, граматичні та стилістичні особливості деяких видів судової документації, які становлять зміст лінгвістичного компонента навчання іншомовної письмової мови. У статті будуть розглянуті лінгвістичні особливості таких видів судових документів, як повідомлення і бланкові форми [5, с. 4].

Виклад основного матеріалу. Отже, до повідомлень можуть бути віднесені радіограми, навігаційні та метеорологічні попередження, інформація про пошук і рятування, погодні зведення, повідомлення про дії з пошуку та ін. Прикладами бланкових форм документів можуть служити форма інструктажу й опитування під час операцій пошуку і рятування, форма для запису відомостей про нелегального пасажира, судовий план надзвичайних заходів по боротьбі із забрудненням нафтою, розклад по тривогах, журнал нафтових операцій і т. д. Складання таких документів англійською мовою є інформаційною діяльністю спеціалістів морської галузі [7, с. 19]. Перейдемо до розгляду лінгвістичних особливостей представлених видів судової документації. Головною метою повідомлень є швидка передача життєво важливої інформації. Внаслідок цього мова радіограм і повідомлень відрізняється лаконічністю, ясністю і стислістю. Наведемо приклади повідомлень, що зазвичай використовуються за умов моря. У прикладі 1 наводиться погодні зведення, яке містить навігаційне попередження. Приклад 2 містить запит про лоцманську проводку і замовлення тягача. У прикладі 3 наводиться текст повідомлення про рятування повітряного судна, котре зазнало аварії.

Приклад 1. BERMUDA WEATHER AT 061200 Z PRESSURE 8 MBS WIND SOUTHEAST BY EAST 9 KNOTS WEATHER CLOUDY.

Приклад 2. SHELTON LIVERPOOL PLEASE ARRANGE FOR SEAPILOT MEETING M/V LEONARDO DAVINCI AT HORSE CHANNEL FAIRWAY BEACON ABOUT 0400 ALSO ORDER RIVER PILOT AND ONE TUG FOR MOORING PLEASE CONFIRM = MASTER

Приклад 3. FROM SANJUANSARCOORD SAN JUAN PUERTO RICO TO M/V DEVON PACIFIC/ GKXB M/V KAPTAN BRANDT/ SVCL DISTRESS N999EJ (US) DITCHED – EASTERN CARRIBEAN

Однією із граматичних особливостей повідомлень, які впливають із наведених прикладів, є використання Еліпс (згорнутих пропозицій). Під еліпсисом у граматиці найчастіше розуміється «граматичний оборот, за якого пропущений член пропозиції представляється логічно або грама-

тично необхідним і відновлюється з контексту» [8, с. 45]. Крім еліптичних речень, особливостями мови «телеграм» на граматичному рівні є: 1) використання герундія для заміни типовою для англійської мови конструкції «суб'єкт-предикат» (subject-predicate). Наприклад, граматично правильна пропозиція «We arrive on Monday» може бути замінено на герундіальний оборот «Arriving on Monday»; 2) написання чисел прописом; 3) написання словосполучень, утворених за типом «іменник + іменник» (noun + noun), в одне слово (sea pilot – seapilot) та ін. Еліптичні конструкції та скорочення, які широко використовуються в повідомленнях, створюють свій стиль, який ми, за В.І. Бобровським, будемо називати мовою «телеграм». У цьому контексті доцільно розглядати еліпсис не тільки як граматичну, але і як стилістичну особливість судових повідомлень [7, с. 14]. На лексичному рівні спостерігається тенденція до економії мовних засобів. Абревіатури й акроніми є характерною рисою лексичної складової частини повідомлень. Наприклад, A (search area – район пошуку), UTC (coordinated universal time – всесвітній координований час), WT (radio telegraph – радіотелеграф), wtg – waiting – очікування), NM (nautical mile – морська миля); SAR (search and rescue – служба пошуку і рятування), POB (persons on board – особи на борту) і т. д. У цьому разі доречно говорити про компресивні функції професійної підмови морських фахівців. Згідно з дослідженням М.І. Солнишкіної «морська підмова – історично сформована, синхронічно стійка автономна екзистенційна форма мови, що володіє своєю системою взаємодіючих соціолінгвістичних норм і становить сукупність деяких фонетичних, граматичних і лексичних засобів мови, які обслуговують мовне спілкування морського професійного соціуму, що характеризується єдністю професійно-корпоративної діяльності своїх індивідів і відповідною системою спеціальних понять» [9, с. 26]. До спеціальних понять морської професійної підмови належить насамперед морська термінологія, яка є характерною рисою всіх видів судових документів. А.А. Петрова характеризує морську термінологію таким чином: «Морський термін – слово спеціальної мови, який за своєю онтологією більш систематичний, кодифікований, більшою мірою пристосований до основоположного принципу єдності вираження і змісту. Всякий термін однозначно відповідає своїй дефініції, що зв'язує його з конкретним поняттям або явищем, тут ми можемо говорити про однозначне вживання термінів, про відсутність конотацій, про меншу можливість варіювання, індивідуального розуміння слів-термінів, ніж у сфері спільної мови» [10, с. 43].

У дослідженні Р.Г. Зайцевої визначено співвідношення слів-термінів і загальноновживаної лексики, які використовуються у професійному спілкуванні

моряків. Питома вага слів-термінів становить 70% від усієї лексики морських фахівців. Дослідниця виділяє в морській термінології такі групи термінів: а) загальноморські, наприклад, crew (команда), port of registry (порт приписки), engine room (машинне відділення) та ін.; б) спеціальну морську термінологію [11, с. 11], яка, у свою чергу, містить термінологію, пов'язану із професійною роллю морського працівника (судноводій, судомеханік, електромеханік, радист та ін.). Наприклад, такі спеціальні терміни, як pilotage (лоцманська проводка), altering (зміна курсу судна), mooring (швартування) належать до підмови судноводіїв. Терміни auxiliary machinery (допоміжні механізми), lubricating oil (мастило), main rotating parts of the engine (головні рухомі частини двигуна) становлять підмову судномеханіків. Прикладами підмови електромеханіків можуть слугувати такі терміни: electrical power distribution board (електричний розподільний щит), electrical drive (електричний привід), ships' electrical motor (суднові електродвигуни) та ін. Розглянемо другу групу судових документів – бланкові форми. Як приклад наведемо звіт про дії по рятуванню судів, які зазнали аварії в морі (приклад 4), відповідно до рекомендацій Міжнародного авіаційного та морського настанова з пошуку і рятування [4, с. 18].

Приклад 4. Звіт про дії з пошуку і рятування

FULL FORM – to pass amplifying or updating information during SAR operations, the following additional sections should be used as required

DESCRIPTION OF CASUALTY – flooding, North Star&the Crown, grain, the Crooked Island-Cockburn Town, life-jackets, life rafts (physical description, owner / charterer, cargo carried, passage from / to, life-saving appliances carried, etc.)

WEATHER ON-SCENE NW- 8–9, sea S, NE, swell 3 M (wind, sea/swell state, air/sea temperature, visibility, cloud cover/ceiling, barometric pressure)

INITIAL ACTIONS TAKEN – deballasting; preparation to abandon the ship; other ships are alerted (by distressed craft and Rescue Coordination Centre RCC)

CO-ORDINATING INSTRUCTIONS- m/v “Glory” designated as OSC, communications by all possible means (On-scene search coordinator – OSC designated, units participating, communications, etc.)

FUTURE PLANS -arrival of searching units in the area, rescue of the distressed ship's crew.

ADDITIONAL INFORMATION/CONCLUSION – Completiontime0600UTC(include timeSAR operation terminated)

Для аналізу цього прикладу ми скористалися досягненнями сучасної документної лінгвістики [12, с. 36]. Як зазначає Т.В. Леонтьєва, при створенні такого зразка письмового мовлення «необхідно з особливою ретельністю підходити до відбору мовних одиниць і оформлення документа»

[12, с. 37]. Дослідниця розглядає документ як одиницю комунікації письмового ділового взаємодії, і в цьому ключі визначає документ як «відносно завершений фрагмент писемного мовлення, одиницю, структуровану й організовану за певними правилами та відповідно до вимог стандарту» [12, с. 38]. У нашому випадку подібними стандартами виступають Міжнародні конвенції: ПДНВ-78, МАРПОЛ-73/78, СОЛАС-74 та ін. Вони становлять насамперед правову основу діяльності моряків. Отже, виділено п'ять типів запису тексту документа: 1) лінійний запис; 2) трафарет; 3) таблицю; 4) анкету; 5) тексти-аналоги. Наведений нами приклад форми звіту про дії з пошуку і рятування: приклад 4 можна віднести до трафаретного запису. Табличну форму відповідно до вимог міжнародних конвенцій мають розклад вахт; розклад по тривогах; судновий журнал; журнал нафтових операцій; журнал вантажних операцій для суден, що перевозять шкідливі рідкі речовини наливом, та ін. Мовні засоби, які використовуються в судових документах, повинні сприяти реалізації їх функцій. Виявлено такі функції документного тексту: а) інформативну (документ повідомляє інформацію); б) соціальну (регулює соціальні відносини); в) комунікативну (забезпечує процес спілкування); г) фатичну (допомагає встановлювати контакт між людьми), С.П. Кушнерук характеризує документний текст як «функціонально, змістовно, структурно і нормативно завершену мовну єдність». Автор визначає його лінгвістичні особливості: 1) високий ступінь уніфікованості, тобто однаковість лексико-фразеологічних одиниць, граматичних форм, стилістичних засобів; 2) лімітований набір допустимих мовних засобів, знаків, символів, використовуваних у документних текстах; 3) наявність невербальних складників, таких як таблиці, схеми, графіки, діаграми і т. д., особливо у планових, звітних, аналітичних та ін. документах. Це сприяє посиленню комунікативної ефективності, формалізації документа і відповідає уніфікує тенденції; 4) відсутність образності та ситуативності. Відсутність образності передбачає вживання текстових компонентів із прямими значеннями для породження в адресата однозначних чітких образів і трактувань компонентів документного тексту. Ситуативність виражається в «однозначному і змістовно зумовленому зв'язку між подією, ситуацією і документом як реакцією на ситуацію» [13, с. 78]; 5) різноманітність лінгвістичних компонентів документних текстів: у різних документах ми спостерігаємо різноманітність лінгвістичних характеристик (лексичних, синтаксичних, композиційних), що пояснюється прагматичними завданнями при складанні того чи іншого документа; 6) параметрів завершення: активне використання термінів характерне для ділової та технічної комунікації; 7) монологічність і непряма

форма викладу. Монолог як фіксація мови однієї особи підкреслює директивно-зобов'язуючий характер документного тексту, накладає додаткову відповідальність на автора; 8) комунікативна повнота виражається в утриманні у документних текстах вичерпної інформації, що відбиває фрагмент реальної дійсності; 9) кумулятивність, здатність до накопичення, об'єднання змістових ознак і властивостей, висока інформаційна щільність документного тексту, виражена в компактній формі завдяки використанню невербальних засобів [13, с. 156]. Мовні особливості, визначені С.П. Кушнерук, відповідають лінгвістичним характеристикам текстів розглянутих судових документів. У судових журналах, планах, звітах наявний розділ або графа, позначена як зауваження або побажання, коментарі, висновки, додаткова інформація (див. Приклад 4). Для заповнення цих полів морякам необхідно побудувати чітко висловлювання. Такий вислів слід оформляти лексично і граматично як повну, завершену пропозицію. У прикладі 5 представлений ряд загальних зауважень в аварійній ситуації на морі та подальших операціях пошуку і рятування.

Приклад 5. Ten people (nine men, one woman) were evacuated from the flooded vessel and taken aboard the "Glory". Their physical condition is satisfactory. Medical and psycho-social support was ensured. On finishing salvage operations, rescued people were transported to the nearest evacuation center.

Висловлювання, побудовані на основі інформації журналів, форм, звітів і т. д., володіють такими мовними особливостями, як: а) використання побутово-побутової лексики; б) використання спеціальної морської термінології для позначення реалій, які фігурують у мовної ситуації; в) граматично правильні, повні пропозиції; д) нейтральний стиль висловлювання.

Висновки. Таким чином, у навчанні моряків іншомовної письмової мови необхідно спиратися на такі положення: 1) зразки документів, представлені в Міжнародних конвенціях та інших нормативних документах, що регламентують морську діяльність, повинні стати основою навчання річкових і морських фахівців іншомовної письмової мови; 2) необхідно звертати увагу учнів на оволодіння структурної організацією всього документа; 3) у навчанні моряків іншомовної письмової мови важливо враховувати лексичні, граматичні та стилістичні особливості зразків документів; 4) зусилля повинні бути спрямовані на оволодіння практичними навичками в написанні та застосуванні різних форматів документів.

І хоча згадані у статті особливості врахування лінгвістичних особливостей судових документів у навчанні моряків іншомовної письмової мови беззаперечні, їх впровадження у навчальний про-

цес ВНЗ потребує більшої уваги. Перспективою подальшої роботи над окресленою проблемою є розробка методичних рекомендацій для викладачів ВНЗ морського профілю щодо врахування використання лінгвістичних особливостей судових документів під час навчання моряків іншомовної письмової мови та їх упровадження в навчальну діяльність.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 р. (ГДНМВ-78) з поправками. Санкт-Петербург : ЗАТ «ЦНИИМФ», 2010. 806 с.
2. Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі 1974 р. International Convention for the Safety of Life at Sea – 1974. 2010. 992 с.
3. Міжнародна конвенція по запобіганню забруднення з суден 1973 р. змінена протоколом 1978 р. до неї (МАРПОЛ 73/78) – International Convention for Prevention of Pollution from ships, 1973, as Modified by the Protocol of 1978 relating thereto (МАРПОЛ 73/78), 2012. 762 с.
4. Міжнародне авіаційне та морське повчання з пошуку і рятування (Повчання ІАМСАР), 2013. 464 с.
5. Бобін В.І. Термінологічний довідник капітана по веденню справ і документації англійською мовою. Радіо, 2017. 496 с.
6. Шамов А.Н. Методика навчання іноземних мов: практикум. Київ : Фенікс, 2017. 269 с.
7. Цибульська О.В. Теорія і методи професійного мовної освіти морських судноводіїв : дис. ... докт. пед. наук :13.00.08. Новосибірськ, 2001. 394 с.
8. Бобровський В.І. Суднова документація і листування англійською мовою : навчальний посібник. Москва : ЦРІА «Морфлот», 1979. 249 с.
9. Солнишкіна М.І. Асиметрія структури мовної особистості в російській і англійській варіантах морської професійної мови. Київ, 2005. 156 с.
10. Петрова А.А. Мета мовної аспектно-модальних відносин в процесі перекладу. Київ, 1999. 273 с.
11. Зайцева Р.Г. Навчання професійного діалогічного мовлення англійською мовою на старших курсах вищих морехідних училищ : автореф. дис. ... канд. пед. наук. ІПГУ, 1989. 16 с.
12. Леонтьєва Т.В. Документна лінгвістика. Миколаїв : Флінта, 2014. 256 с.
13. Кушнерук С.П. Навчання усному професійно-орієнтованому спілкуванню на англійській мові. Одеса, 2011. 194 с.